

Зафар ФАЙЗИЕВ,
Ўзбекистон Миллий университет тадиқотчиси
E-mail: z.b.fayziyev87@mail.ru
Гофур ХОЛМУМИНОВ,
Тошкент вилояти Чирчиқ педагогика институти ўқитувчиси
E-mail: gofur6444@mail.ru

ЎЗМУ доценти О.Мусаев тақризи остида

ЁШЛАРНИНГ МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ СИФАТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ТОЛЕРАНТЛИК ХИСИНИНГ МОҲИЯТИ

Аннотация

Ушбу мақолада ёшларимизнинг маънавий-ахлоқий сифатларини шакллантиришда толерантлик ўрни ва аҳамиятининг долзарблигига тўхталиб ўтилган. Мамлакатимизда жадаллик билан амалга оширилаётган ислохотлар ва янгиланишлар даврида ёшларнинг билимларини бойитиш, уларнинг мушкул ҳолатларга тушиб қолишдан ҳимоя қилиш, толерантлик тамойиллари асосида тарбиялаш ва кучли манавий – ахлоқий ислохотлар олиб бориш сиёсатимизнинг устивор йўналишларидан бири бўлиб бормоқда. Ёшларимизнинг замонавий таълим тарбия олишда, уларнинг мамлакатимизда истиқомат қилаётган 120 дан ортиқ турли миллат вакиллари билан муносабатда бўлишда толерантлик тушунасининг ўрни алоҳида аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: Толерантлик, маънавият, ахлоқ, таълим, янгича дунёқараш, ёшлар, ватанпарварлик.

СУТЬ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

Эта статья посвящена роли и важности толерантности в формировании духовно-нравственных качеств нашей молодежи. Обогащение знаний молодых людей, защита их от трудных ситуаций, обучение их принципам толерантности и проведение сильных духовно-нравственных реформ становятся одним из приоритетов нашей политики в период стремительных реформ и обновления в нашей стране. Концепция толерантности играет особую роль в современном образовании нашей молодежи, в их отношениях с более чем 120 различными национальностями, проживающими в нашей стране.

Ключевые слова: Толерантность, духовность, нравственность, образование, новое мировоззрение, молодость, патриотизм.

THE IMPORTANCE OF TOLERANCE IN THE FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL QUALITIES OF YOUNG PEOPLE

Annotation

This article focuses on the role and importance of tolerance in shaping the spiritual and moral qualities of our youth. Enriching the knowledge of young people, protecting them from difficult situations, educating them on the principles of tolerance and carrying out strong spiritual and moral reforms are becoming one of the priorities of our policy in the period of rapid reforms and renewal in our country. The concept of tolerance plays a special role in the modern education of our youth, in their relations with more than 120 different nationalities living in our country.

Keywords; Tolerance, spirituality, morality, education, new worldview, youth, patriotism.

Бугунги глобаллашув шароитида диний бағрикенглик, конфессиялараро ҳамжихатлик мамлакат барқарорлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этмоқда. Истиқлол йилларида юртимизда конфессиялараро ҳамжихатлик ҳолатига бўлган ижобий муносабат мамлакатимиз тараққиётида янги давр бошланишига замин яратди. Айниқса бағрикенглик ва инсонпарварлик маданияти тараққий этишида диний бағрикенглик, конфессиялараро ҳамжихатлик муҳити ҳукм суриши, ўз навбатида фуқароларимизни, хусусан ёш авлодни Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялашда муҳим аҳамият касб этмоқда [1].

Ўз навбатида мазкур омилар Ўзбекистонда давлат сиёсатининг муҳим устивор йўналишларидан бири этиб белгиланди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармонида биноан 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тасдиқланди. Ҳаракатлар

стратегиясининг бешинчи устувор йўналишида белгиланган хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташки сиёсат юритиш, давлатимиз мустақиллиги ҳамда мамлакатимизнинг халқаро нуфузини мустаҳкамлашда диний бағрикенглик ва конфессиялараро ҳамкорликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади [2].

Демократик нуқтай назардан янгиланаётган, ўзгараётган ва ривожланиб бораётган жамият ёшларимизни ўзига хос синовдан ўтказиб келмоқда. Мамлакатимиз жамиятини демократлаштириш, модернизациялаш, фаол фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ривожлантириш жараёнида ёшларнинг ўрни ҳамда масъуллиги кучайиб бормоқда. Янгиланаётган Ўзбекистонда янгича дунёқарашда ёшларга доир давлатимиз раҳбарияти олиб борилаётган давлат сиёсати: бу борада мавжуд қонунчилик, янги қарорларни қабул қилиниши ва ислохотларнинг амалга оширилиши Ўзбекистон тараққиётида мустаҳкам кучли таянч бўлмоқда ва креатив тафаккурга эга бўлган ёшларнинг янги авлоди

шаклланмоқда. Бу хусусиятлар ёшларнинг ўқиши, билим олиши, маълум бир касб эгаллаши, жамиятда ўз ўрнига эга бўлиши, сиёсий ва фуқаролик ҳуқуқларига оид билмларни эгаллаши, ўз дунё қарашини шакллантириб, мустақил мушоҳада юрита олиш, оила қуриш ва ҳақозолар билан тавсияланади. Бугунги кунда мамлакатимизда жадаллик билан амалга оширилаётган ислохотлар ва янгиланишлар даврида билан бир қаторда ёшларни толерантлик тамойиллари асосида тарбиялаш ва кучли ижтимоий-сиёсий ислохотлар олиб бориш сиёсатимизнинг устивор йўналишларидан бири бўлиб бормоқда. Ёшларимизнинг замонавий таълим ва тарбия олишларида, уларнинг мамлакатимизда истиқомат қилаётган 120 дан ортиқ бошқа миллат вакиллари билан муносабатда бўлишда толерантлик тушунасининг ўрни алоҳида аҳамият касб этади.

Аввало, толерантлик тушунчасининг лингвистик жиҳатдан мазмунини кўрадиган бўлсак, у турли тилларда ўзига хос, шу билан бирга ўзаро ўхшаш мазмунларни билдириб келган [3] **tolerancia** (испан) – Ўзиникидан ўзгачароқ бўлган фикр ва мулоҳазаларнинг мавжудлигини тан олиш; **tolerance** (француз) – Бировлар ўзингдан кўра бошқачароқ тарзда фикр қилиши ва амаллар қилишини англаш асосида қурилган муносабатлар; **tolerance** (инглиз) – Бировларга нисбатан сабр-бардошли бўлишга тайёрлик; **kuan rong** (хитой) – Бошқаларга нисбатан ҳамдард ва эъозли муносабатда бўла олиш; **tasamul'** (араб) – Кечиримли бўлиш, сабр-бардошли, юмшоқлик, ҳамдардлик, ўзгаларга яхши муносабат, меҳр, дардқашлик; **терпимость** (рус тили) – бирор нарса ёки кимнингдир амаллари ва сўзларига бардошли бўла олиш, бирор нарса ёки ҳодисанинг мавжудлигига эътироз билдирмаслик, бировлар фикрларини инобатга олиш, сабр ва бардошлилик; **бағрикенглик** (ўзбек тили) – оламдаги нарса ва ҳодисаларни кенг англаш, бировларни бағрикенглик билан қабул қилиш, ўзгаларга меҳр ва мурувват кўрсатиш, эъозли, иззатли ва ҳурматли бўла олиш, меҳмоннавозлик, ўзга инсонларни яратганининг неъматини сифатида қабул қилиш, каттага ҳам кичикка ҳам бир хилда яхши муносабат кўрсата олиш, атрофдагилар билан доимий яхши муносабатда бўлиш демакдир.

Ёшларимиз толерантлик сифатига эга бўлмасдан туриб ўзга миллат, маданият ва ўзга динга эътикод қилувчи одамлар билан самимий, беғараз муносабатда, муомалада ҳамда мулоқатда бўлиши жуда қийин кечади. Толерантлик кўп қиррали ва мураккаб тизим ифодаси бўлиб, айтиш чоғда ёшларни толерантлик руҳида тарбиялаш ижтимоий муносабатлар ҳосиласи сифатида жамиятга хос инсоний меҳр оқибат, меҳр муҳаббат, ўзаро ёрдам, ҳамжихатлик, ҳамдардлик, бағрикенглик каби муносабатларда акс этади.

Бу ҳолатлар мамлакатимиз ёшларининг қайси миллатга мансуб бўлишидан қатъий назар маънавий руҳиятига ўз таъсирини ўтказмасдан қолмайди. Толерантлик-ёшларимизнинг маънавий-ахлоқий, маърифий сифатларини шакллантиришдаги муаммоларни бартараф этишда, таълим ва тарбиявий ишлар самарадорлигини шакллантиришда, соғлом, мустақил фикрлаш тафаккурини шакллантириш имкониятларини оширади. Ёшларнинг онгу тафаккурини толерантлик, маърифат асосида шакллантириш ва тарбиялаш энг муҳим вазифа эканлигини Президентимизнинг қуйидаги фикрларида ифодаб ўтиш мақсадга мувофиқдир: “Бугунги дунё ёшлари – сон жиҳатидан бутун инсоният тарихидаги энг йирик авлоддир, чунки улар 2 миллиард кишини ташкил этмоқда. Сайёрамизнинг эртанги куни, фаровонлиги фарзандларимиз қандай инсон бўлиб камолга етиши билан боғлиқ. Бизнинг асосий вазифамиз – ёшларнинг ўз салоҳиятини намоён қилиши учун зарур шароитлар яратиш, бунинг учун ёш авлодни ижтимоий қўллаб-

қувватлаш, унинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, деб ҳисоблаймиз” [4] деган фикрдан шуни англаш мумкинки, маърифат ёшларда толерантликни шакллантиришдаги омил сифатида кўрсатиш мумкин. Толерантлик тарбияси дунёнинг яқкалик, алоҳидалик, ажралганликдан кўра умумийликга, одамийликга томон ҳаракатини кучайтириб, ёшларда миллий ўзликни англаш ҳамда азалий бағрикенглик туйғусини шакллантиришга хизмат қилмоқда. Мамлакатимизда баркамол ёш авлодни толерантлик руҳида тарбиялашнинг қатор устувор йўналишлари белгилаб олинган ҳолда таълим-тарбиявий ишлар олиб борилмоқда. Биз уларни қуйидагиларда:

- оила юқори маънавий-ахлоқий муҳитни ривожлантириш ва баркамол авлодни шакллантириш учун шарт-шароитларни яратиш;

- фарзандларнинг дунёга соғлом тарзда қилишига оила, давлат ва жамиятнинг эътиборини кучайтириш;

- ёш авлоднинг соғлом тарбия ва уларнинг яхши таълим олишлари учун барча шарт-шароитларни яратиш ишларида қўришимиз мумкин.

Ёшларимизнинг маънавий-ахлоқий сифатларини толерантлик руҳида тарбиялаш – соғлом маънавий муҳитни, кучли ижтимоий ҳимоя ва моддий таъминотни ташкил этиш билан амалга оширилади. Толерантлик фазилатларини тарбиялашда таълимнинг инсонпарварлашуви, бошқа томондан эса гуманитар ва ижтимоий фанларни ўқитиш усулларини такомиллашуви талаб этилади. Ёшларимизнинг тарбиясидаги энг асосий жиҳат унинг маънавий соғломлигидир. Шунинг учун ҳам таълим тарбияда толерантлик масаласини ёритиш муҳим аҳамият касб этади. Бу ҳақда профессор Р.Х.Муртазаева толерантликнинг ёшлар тарбиясидаги тутган ўрнига тўхталиб, қуйидагича фикр билдиради: “Ҳамма жойда ва барча соҳада толерантлик муҳитини яратиш шубҳасиз осон вазифа эмас. Тарбия-тоқатсизликнинг олдини олишда энг самарали восита ҳисобланади. Шу сабабли ёшларни толерантлик руҳида тарбиялашни ҳозир биринчи даражали вазифа деб ҳисобламоқ керак. Ёшларни толерантлик руҳида тарбиялашни кўпгина давлат ва жамият муассасаларининг умумий вазифасидир. Шу билан бирга жойларда “Бағрикенглик марказлари” деб аталган илмий-амалий марказлар ташкил этиш ҳам ёшларни толерантлик руҳида тарбиялаш муаммоларини ҳал этишда муҳим ўринда туради [5].

Толерантлик ёшларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳамда этник, ҳуқуқий вас сиёсий жиҳатдан муносабатларни белгиловчи фаол турмиш шакли сифатларида намоён бўлади. Ёшларда толерантликни маънавий-ахлоқий сифатларини шакллантиришда, уларни мустақил фикрлашга, танқидий мулоҳаза юритишга ўргатишда, уларда ахлоқий қадриятларга асосланган қарашларини шакллантиришга кўмаклашади. Ёшларнинг маънавий-ахлоқий сифатларини толерантлик руҳида тарбиялашда, толерантликнинг барча халқлар ўртасидаги тинчлик ва уларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг зарур шarti деб ҳисобланиши, буни эса ўсиб келаётган ёшларимизга тушинтириш жамият тараққиётида муҳим асос бўлади.

Толерантликнинг ҳуқуқий асослари мамлакатимизда Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги, “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги, “Қадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги, “Таълим тўғрисида”ги қонунлар, Оила кодекси, Фуқаролик кодекси, Меҳнат кодекси, “Фуқароларнинг сайлов ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида”, “Жамоат ташкилотлари тўғрисида” каби қонунлар орқали кафолатланган. Ёшларнинг маънавий-ахлоқий сифатларини шакллантиришда толерантликнинг

ўрнини бир қанча омиллар билан эътироф этиб ўтишимиз мақсадга мувофиқдир:

- ёшларни миллий истиқлол ғоялари асосида тарбиялашда толерантликни муҳим омил сифатида қараш;

- ёшларда ватанга муҳаббат, инсонийлик, адолатлилик, бағрикенглик тушинчалари асосида таълим ва тарбия жараёни янада шакллантириши;

- ёшларда толерантликни шакллантиришда тарбиявий жараёнларда оила ва таълим муассасалари ҳамкорлигини амалга оширилиши;

- ёшларни тарбиявий жараёнларда мустақил фикрлаш тафаккурини шакллантиришларида қўришимиз мумкин.

Толерантликнинг ёшларда маънавий-ахлоқий жиҳатдан шакллантиришдаги ўрнини, уларнинг давр талаби асосида тарбия олганлигида, жамиятда ўз ўрнини топа олиш жараёнида қўпгина инсонлар билан мулоқатда бўлиш жараёнларида қўришимиз мумкин. Негаки улар жамиятда турли хил фикрлайдиган инсонлар билан, бошқа миллат вакиллари билан муносабатда дуч келадилар. Толерантлик руҳида тарбияланган ёшларимизнинг маънавий-ахлоқий жиҳатлари, уларнинг иродаси, бошқаларнинг фикрларини эътиборга олиш,

катталарга ҳурматда бўлиш, инсонларга яхши муносабатда бўлиш ҳолатларида қўришимиз мумкин.

Хулоса сифатида шунини таъкидлаш мумкинки, жамият ҳаётининг барча соҳаларида амалга оширилаётган ислохотлар жамиятимиз аъзолари, хусусан, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, миллий ғурур туйғусини кучайтириш, уларда бағрикенглик, сабр тоқат, тенглик, меҳрибонлик, ҳамдардлик каби умуминсоний фазилатларни шакллантириш, таълим-тарбия борасида миллий ва умуминсоний кадрлардан самарали фойдаланиш, ёшларимизни мустақиллигимизнинг онгли фидойисига айлантириш заруриятини тақоза этади. Ёшларимизнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигининг толерантлик ғоялари асосида амалга ошириши уларни дунё қарашини кенгайтириб жаҳон ҳам жамиятида ўз ўринларини эгаллашга тўртки вазфасини ўйнайди десак хато бўлмайди. Мамлакатимизда истиқомат қилаётган бошқа миллат вакиллари бўлган ёшларни ҳам амалга оширатган кенг қўламли ислохотларда фаол иштирок этишга тўртки бўлади. Бу эса мамлакат мустақиллиги, барқарорлиги ва тараққиётини кафолатловчи муҳим омилларидан бири эканлиги ижтимоий фанлар татқиқотларида ўз исботини топган.

АДАБИЁТЛАР

1. Мусаев М. Сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктор (PhD)
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармони. <http://uza.uz/oz/documents/zbekiston-respublikasini-yanada-rivozhlantirish-b-yicha-arak-07-02-2017>
3. Қўшоқова Г. Талаба ёшларда толерантлик тафаккурини шакллантиришнинг педагогик мазмунига доир. Шарқшунослик. ТошДШИ, 2009.
4. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида нутқи <https://uza.uz/uz/posts/-zbekiston-prezidenti-shavkat-mirziyev-bmt-bosh-assambleyasi-20-09-2017>
5. Муртазаева Р.Х. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик.-Тошкент: Университет, 2007.-Б.146-147